

Vejledning i etablering og pleje af vådområder.

Tilskud til etablering af mindre vådområder, jagttegnsmidler, 2017.

Naturstyrelsen

Vand - i form af moser, våde enge, små vandhuller, søer eller vandløb - er alt sammen med til at bringe mere liv til et område. Det gælder både planter, insekter, padder, krybdyr og hvirveldyr. Hvad enten der er tale om etablering af nye vådområder eller pleje af eksisterende vådområder, er vådområder med til at give mere variation og dermed flere levesteder og mere føde til vildtet. Alle rede kort tid efter etableringen af vådområdet vil faunaen have reageret i form af flere og nye arter. Det tager normalt lidt længere tid før en varieret flora indfinder sig.

I det følgende vil en række grundprincipper for etablering og pleje af vådområder kort blive gennemgået.

Forberedelser

Før man går i gang med at planlægge sin indsats er det en god idé at undersøge, hvilke tilladelser der skal indhentes. Det kræver altid tilladelse til at etablere et nyt vådområde. Afhængig af metoden kræves der også tilladelse til at pleje et vådområde. Naturbeskyttelses-, plan- og vandløbslovgivningen er alle med til at sætte rammerne for hvor og hvordan man må anlægge nye eller pleje eksisterende vådområder.

Tilladelser

Etablering af vådområder på dyrkede arealer kræver tilladelse efter planloven. Ansøgning skal sendes til den lokale kommune. På arealer beskyttet efter naturbeskyttelsesloven kræves der ligeledes dispensation hos den lokale kommune. Efter naturbeskyttelsesloven er der langs visse vandløb, søer, fortidsminder og strande beskyttelseszoner af forskellig udstrækning. Etablering af et nyt vådområde kan derfor kræve tilladelse/dispensation for både planloven og naturbeskyttelsesloven. Hvis et område er udpeget som Natura 2000, kan dette også have betydning for etableringen af et vådområde. Oplysninger om beskyttelse m.m. kan findes på www.miljoportal.dk og på www.svana.dk/natur/.

Hvis etableringen af vådområdet berører vandløb eller dræn kræves der tilladelse efter vandløbslovgivningen. Ved etablering af vådområder skal man være opmærksom på afledningsforpligtigelser i forhold til arealer opstrøms.

Et område kan også være landskabsfredet. Her kan etablering af vådområder kræve tilladelse fra det lokale fredningsnævn.

Etablering af vådområder i fredskov kræver tilladelse efter skovloven. Tilladelse efter skovloven indhentes hos den lokale enhed af Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning, www.svana.dk.

Som lodsejer er det svært at få overblik over hvilke myndigheder der skal inddrages. Send ansøgningen om etableringen af vådområdet til kommunen. Hovedparten af myndighedsbehandlingen foretages af kommunen. Kommunen sikrer at de nødvendige øvrige myndigheder bliver inddraget.

Naturstyrelsens tilskudsordning til etablering af mindre vådområder omfatter ikke tilskud til etablering af vådområder på naturtyper der er beskyttet efter § 3 i naturbeskyttelsesloven (eksempelvis eksisterende søer og vandhuller, moser, ferske enge, strandenge og overdrev). Der ydes således ikke tilskud til oprensning eller udvidelse af vandhuller beskyttet af § 3 i naturbeskyttelsesloven. Hvis din tilladelse til etableringen af vådområdet er givet efter § 3 i naturbeskyttelsesloven, vil dit projekt

ikke være tilskudsberettiget efter denne ordning. Dispensation for beskyttelseslinier hindrer ikke tilskud.

Jordledninger.

Som lodsejer/graveaktør er man inden gravning m.m. forpligtiget til at få kortlagt forekomsten af eventuelle jordledninger på arealet (el, gas, telefon, vand, m.m.). Forespørgsler om jordledninger rettes til www.ler.dk. Præcis kortlægning af jordledninger kan ske ved henvendelse til de relevante selskaber. Hvis man foretager jordarbejder uden denne kortlægning – og der sker skade på en jordledning – kan man blive mødt med et erstatningskrav fra ejeren af jordledningen.

Fortidsminder.

Man skal også være opmærksom på muligheden for fortidsminder på lokaliteten. Inden du etablerer vådområdet, kan du med fordel indhente en udtalelse fra det lokale museum. Der kan være kulturhistoriske minder på lokaliteten for vådområdet. En udtalelse fra det lokale museum kan være med til at sikre dig mod utilsigtede udgifter og stop i etableringen af vådområdet. Du kan finde oplysninger om kendte fortidsminder på www.kulturarv.dk. I din tilladelse til etablering af vådområdet vil det normalt fremgå, at man, hvis man under anlægget af vådområder finder fortidsminder, skal stoppe arbejdet og kontakte det lokale museum.

Etablering af vådområder.

Vådområder placeres normalt hvor jorden ikke kan udnyttes til landbrug eller beplantning. Enten fordi jorden generelt er for våd, eller fordi der forår og efterår i perioder står blankt vand på arealet. Det er som regel i lavninger med overfladeafstrømning fra tilstødende arealer, i områder hvor grundvandet står meget højt, eller hvor der er trykvand i jorden. Det kan også være på steder, hvor jorden har sat sig på grund af tidligere dræninger (koldforbrænding af organisk stof). Undlad at etablere vådområder i egentlige kildevæld. Kildevæld er sjældne og truede. Man vil normalt heller ikke få tilladelse til at etablere et vådområde på grundlag af et kildevæld.

Kortlægning af tidligere vådområder.

Man kan også forsøge at kortlægge hvorvidt der tidligere har været et vådområde på en lokalitet. For 150 år siden var 25 % af Danmarks areal vådområder. Hvor der forekommer tørvejord har der formentlig tidligere været et vådområde. Man kan søge oplysninger i gamle landkort, fortegnelser og drænkort. Det er også muligt at bruge Geodatastyrelsens hjemmeside, hvor der er adgang til at se historiske kort. Det kan give et fantastisk godt overblik over tidligere vådområder. Ved opgravning af tidligere opfyldte vådområder skal man være lidt opmærksom. Nogle gange er opfyldningen sket med murbrokker, gammelt jern og andet ”godt”.

Tilledning af vand.

Vand fra dræn, grøfter og lignende bør ikke ledes direkte ud i gravede vådområder. Sådanne tilledninger vil ofte føre til en stor belastning med næringsstoffer og dermed tilgroning med alger og planter som tagrør, dunhammer m.m. At der ikke sker tilledning af vand fra dræn m.m. er en af de normale standardbetingelser i tilladelserne til etablering af vådområder. En anden normal betingelse er, at der ikke må etableres kunstige afløb fra vådområdet. Hvis der ved etablering af vådområder er behov for et kunstigt overløb, så skal der i ansøgningen om etableringen søges om tilladelse til dette. Det samme gælder i forbindelse med eventuelle tilløb.

Jordbundsforhold.

Hvis arealet er vandlidende, er der - uanset jordtype - stor sandsynlighed for, at der vil kunne etableres et vådområde på arealer. Men man bør i alle tilfælde være opmærksom på jordbundsforholdene. Et vandlidende areal kan skyldes et vandstandsende lag af ler eller al. Hvis sådanne vandstandsende lag gennembrydes, er der risiko for at vandet løber i undergrunden, og at man ender med et tørt hul. Dette kan også ske ved hårdhændet oprensning af eksisterende vådområder. Inden den egentlige etablering af vådområdet kan man grave nogle små prøvehuller på arealet. Hullerne kan give et indtryk af jordbunds- og vandforholdene. Hvis prøvehullerne laves i august/september, hvor der normalt er mindst vand i jorden, kan man også få et godt indtryk af mulighederne for vand i det etablerede vådområde. Prøvehullerne skal være på 2-4 m² og 1,5-2 meter dybe. Den ene side skal være skrå i anlæg 1:1 eller fladere. Så kan dyr komme op af hullet igen. Af sikkerhedshensyn bør prøvehullerne afmærkes med stokke eller lignende.

Bufferzone.

For at beskytte vådområdet mod tilledning af næringsholdigt vand, gødningsstoffer og vinddrift af sprøjtemidler, er det en stor fordel med en bufferzone omkring vådområdet. Bufferzonen kan eventuelt afgræsses eller holdes med lav vegetation ved slåning. Dette vil være til fordel for vadefugle og padder. Naturstyrelsens tilskud til etablering af vådområder kræver udlæggelse af en beskyttelseszone på minimum 9 meters bredde fra højeste normale vandstandslinje.

Metoder til etablering.

Afhængig af topografien kan vådområder anlægges ved gravning, stopning af dræn/afvanding, eller ved en kombination heraf. De billigste og mest naturlige vådområder opnås ved brug af metoder der ikke omfatter opgravning/brug af dozer. Hvor der tidligere har været vådområder, vil stop for afvanding i de fleste tilfælde - og på enkel måde - genskabe de oprindelige vandforhold. I en del tilfælde vil jordarbejde dog være nødvendig.

Vådområder etableres normalt bedst og billigst i sensommeren. På dette tidspunkt er afgrøderne høstet og grundvandsstanden som regel på laveste niveau.

Hvis den naturlige tilgroning kan forhindres, vil et lavvandet vådområdet etableret ved naturlig oversvømmelse/afskæring af dræn være af den største biologiske værdi. F.eks. har svømmeænder de bedste naturlige fourageringsmuligheder på vandflader med dybder mellem 25 og 45 cm. Lavvandede områder har også den største værdi for insekter og padder. Men lavvandede områder har selvfølgelig øget risiko for udtørring i sommerperioden. I vådområder etableret for padder kan dette være en fordel. En årlig udtørring hindrer etableringen af store bestande af guldsmedelarver og fisk - som er haletudsernes store fjender.

Gravede vådområder anlægges med et dybt parti med vanddybder på over 150 cm. På partier med den dybde kan tagrør og dunhammer m.m. ikke etablere sig. Ca. en tredjedel af vandfladen bør være dybt vand, medens yderligere en tredjedel bør være en overgangszone, hvor bunden stiger fra maksimal dybde til en dybde på ca. 40 cm. Den sidste tredjedel af vandfladen bør være med lavt vand, hvor svømmefugle nemt kan søge føde. Zonen med lavt vand vil givetvis have forskellig udstrækning efter tid på året og nedbørsmængder m.m. Det vil samtidig være i de lavvandede områder, at planter hurtigst og lettest vil etablere sig.

For at skabe mere variation, kan vådområdet med fordel udformes med flere vige og små næs, så der er flere områder med lidt læ og landområder, hvor vandfugle relativt nemt kan holde øje med rovdyr, når fuglene ligger på land og daser. Derimod bør man ikke anlægge øer i mindre vådområder. Etablering af øer øger risikoen for tilgroning af vandfladen, samtidig med at øer formindsker muligheden for blæstens iltning af vandet. At der ikke sker etablering af øer er en af de normale betingelser i tilladelserne til etablering af vådområder.

Tilladelserne beskriver også forhold omkring deponering af opgravet/dozet jord. Det opgravede materiale må normalt ikke lægges ud i et lag tykkere end 30 cm. Hver kvadratmeter vandflade kræver således typisk ca. 3 m² til deponering af opgravet materiale. Materialet må ikke lægges ud på beskyttede naturtyper.

Beplantning.

Der bør ikke etableres beplantning tæt på vådområdet. Dette gælder særligt mod syd. Beplantning skygger for vandhullet og forringer dermed vilkårene for insekter, padder og vandplanter. Ved løvfald vil blade falde i vandet, hvilket kan have negativ betydning for vandkvaliteten. Høj beplantning tæt på vådområdet kan også have negativ effekt på vandfuglenes brug af vådområdet. Afstanden mellem vandfladen og buske/træer skal minimum være 2 gange buskenes/træernes maksimale højde. Tilladelserne til etablering af vådområder beskriver normalt forhold omkring beplantning.

Sten.

Det kan være en fordel for padder, at der placeres flade sten i de lavvandede områder. Padderne benytter ofte stenene til solbadning. Man kan også placere en stak marksten et stykke ovenfor bredden. Mange padder og krybdyr bruger diger og stendynger til overvintring.

Fisk.

Udsætning af fisk reguleres efter Ferskvandsfiskeriloven. Generelt er det forbudt at udsætte fiske uden tilladelse. Forekomster af fisk i små vådområder kan være problematisk. Fiskene æder vandinsekter og padder. Visse arter (særligt skaller, brasen og karper) kan betyde en væsentlig forringelse af vandkvaliteten. Deres fouragering på planter, bundmateriale og dyreplankton frigør næringsstoffer, hvilket ofte resulterer i en voldsom algevækst i den frie vandsøjle. Resultatet kan være en fuldstændig grøn og ugenomsigtig algesuppe. De fleste tilladelser til etablering af vådområder indeholder forbud mod udsætning af fisk.

Ænder.

Bekendtgørelsen om jagtmåder og jagtrekskaber indeholder regler for udsætning af gråænder i forhold til størrelsen af vandspejl. Efter disse regler må der maksimalt udsættes 1 ælling pr. 150 m² frit vandspejl, eller 1 voksen and pr. 300 m² frit vandspejl. De fleste tilladelser til etablering af vådområder indeholder forbud mod eller anbefalinger om begrænset udsætning af ænder. Udsætning af ænder kan betyde en forringet vandkvalitet. Naturbeskyttelsesloven kan også sætte begrænsninger for udsætning af ænder. Ifølge naturbeskyttelsesloven må man ikke ændre tilstand i beskyttede vådområder. Udsætning af ænder og fodring kan bevirke en ændring af tilstanden i et vådområde. Naturstyrelsens tilskudsordning til etablering af mindre vådområder indeholder forbud mod udsætning af ænder og fisk.

Pleje af vådområder.

Vådområder er som følge af naturlige processer under stadig opfyldning og tilgroning. Dødt plantemateriale aflejres på bunden, så bunden med tiden hæves. Efterhånden gror der pil, el og anden trævækst ud i bredzonen og den hævede bund. Mange af vore moser er tidligere vådområder som over tid er blevet fyldt op med organisk materiale. For at bevare et frit vandspejl på vådområdet kræves der pleje.

Fjernelse af plantevækst.

For at bevare åbne lavvandede områder kan det være nødvendigt – med års intervaller – at fjerne en stor del af plantevæksten. Man kan enten skære det af eller rive det op med rødder. Egentlig oprensning ved brug af maskiner kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven. Alt plantematerialet bør

fjernes et stykke fra vådområdet for at begrænse risikoen for udvaskning af næringsstoffer til vådområdet.

Græsning.

Et alternativ til optrækning eller slåning er græsning med kreaturer. Ved at etablere et fleksibelt hegn omkring vådområdet, så kun en tredjedel af bredden afgræsses hvert år, kan man skabe en varieret bredzone med gode forhold for insekter og hvirvelløse dyr, der alle er vigtige fødeemner for ænder og vadefugle. Ved at give kreaturerne adgang til skiftende partier af bredden hvert år, får man en vegetation der varierer i alder. Det kan dog være nødvendigt at supplere med slåning, hvis kreaturerne ikke græsser tilstrækkeligt hårdt. Hvis der er mange kreaturer på arealet, kan de dog belastte vådområdet med deres gødning. Græsning med kvæg er med til at skabe områder hvor bredden trædes op. Derved dannes der små pytter, hvor insektproduktionen kan være ekstra høj.

Opvækst af pil og rødel.

På sigt vil der i de fleste vådområder naturligt etablere sig bevoksninger af pil eller rødel i bredzonen. En voldsom opvækst af pil og rødel kan have negative effekter svarende til forholdene beskrevet under beplantning. Endvidere vil buskene og træerne med tiden reducere den frie vandflade. Opvækst af træer og buske kan med fordel reguleres efter et rotationsprincip. Der foretages nedskæring af bevoksningen på en tredjedel til en fjerdedel af bredzonen. Et par år efter nedskæres den næste tredje- til fjerdedel. Og så fremdeles. Hermed holdes bevoksningen lav og varieret. Der sker ingen pludselige og voldsomme ændringer i biotopen. Endvidere skabes der bioproduktion (planter, insekter m.m.) i lav højde, hvorved vildtet kan udnytte området til fødesøgning, læ og yngleskjul.

Yderligere viden.

Man kan hente viden om etablering af pleje af vådområder i flere fagbøger om jagt og natur.

Der kan hentes rådgivning hos Danmarks Jægerforbund – blandt andet på forbundets hjemmeside (www.jaegerne.dk).

Endelig kan man også få rådgivning hos vildtkonsulenten på den lokale enhed af Naturstyrelsen. Adresser på de lokale enheder kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside, www.naturstyrelsen.dk. Her kan man også finde vejledninger og ansøgningskemaer til etablering af vådområder og til vildtplantning. Se www.naturstyrelsen.dk/natuoplevelser/jagt/tilskud/.